

УДК 657.(075.8)

Асист. О.В. Бондаренко – НЛТУ України, м. Львів

ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Окреслено проблемні питання зовнішнього аудиту в галузі страхування та визначено пріоритетні завдання аудиту під час перевірки страхової організації. Сформовано напрямки дослідження зовнішнього аудиту діяльності страхових компаній.

Ключові слова: зовнішній аудит, страховик, завдання аудиту, напрямки аудиторської діяльності.

Assist. O.V. Bondarenko – NUFWT of Ukraine, L'viv

Principles of conducting of external audit of activity of insurance companies

Outlined problem questions of external audit are in industries of insurance and certainly foreground jobs an audit at verification of insurance organization. Directions of research of external audit of activity of insurance companies are formed.

Keywords: external audit, insurer, task an audit direction of public accountant activity.

Здійснення зовнішнього аудиту у страхових компаніях передбачає складання аудиторського висновку. Метою складання аудиторського висновку страховика є надання користувачам повної, правдивої і неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів страховика для прийняття рішення. Проте, виконане спеціальне дослідження діючих методик аудиту показало, що не існує уніфікованого підходу до методики аудиту страхових компаній, тому доцільно виділити низку пріоритетних напрямків вдосконалення методики і організації зовнішнього аудиту діяльності страхової компанії, зокрема:

1. Методичне забезпечення здійснення аудиту страховиків.
2. Якісне та змістове наповнення аудиторського висновку, який додається під час подачі фінансової звітності до Держфінпослуг.
3. Якість аудиторських послуг.

Вирішення окресленого кола питань дасть змогу удосконалити методику здійснення аудиту не тільки фінансової звітності, але і всієї системи обліку страховика.

Методику здійснення зовнішнього аудиту підприємств висвітлено у працях таких науковців: В.В. Сопка, Н.І. Верхоглядової, В.П. Шила, С.Б. Ільїної, А.Г. Загороднього, М.В. Корягіна, Л.М. Полякової, А.В. Єлісєєва, З.О. Душко, М.М. Колос. Проте, як показали дослідження, основну увагу зазначені науковці та практики приділили питанням аудиту фінансової звітності підприємств і не врахували специфіки страхового бізнесу. Зокрема, О.О. Гаманкова висвітлює питання аудиту страхових компаній, але не виокремлює аудит фінансової звітності, як окрему складову аудиту страхових компаній та Т.О. Гарматій виділяє Експрес-аудит балансу та оцінку фінансового стану страхової компанії, але оминає складові елементи аудиторського висновку про фінансову звітність страховика.

Практика аудиту показує, що процес аудиторської перевірки у страхових компаніях охоплює кілька етапів, зокрема:

- а) здійснення тестування перевірки доказів, які підтверджують суми у фінансових звітах та розкриття інформації;
- б) оцінку принципів бухгалтерського обліку, що застосовуються під час підготовки фінансових звітів;
- в) аналіз попередніх істотних оцінок, здійснених управлінським персоналом під час підготовки фінансових звітів;
- г) оцінку загального подання фінансових звітів страховика.

Основною методикою здійснення аудиторської перевірки діяльності страхової компанії є програма аудиту, в якій визначено перелік питань аудиторської перевірки. Такі програми складає кожен аудитор перед перевіркою страхової організації. Проте ці програми мають низку недоліків, зокрема не існує чіткого переліку питань аудиторської перевірки страховика, тому відповідно виникає проблема виникнення аудиторських ризиків у разі недосконалої перевірки. Для систематизації питань аудиторської програми та оптимізації їх вирішення на основі методу тестування доцільно запропонувати програму аудиту системи обліку страхової компанії, яку ми розробили. Дослідницький результат щодо структурних елементів цієї програми відображено на рис.

Ця програма базується на тестових таблицях, заповнення яких допоможе аудиторам якісніше здійснити аудиторську перевірку, зведе до мінімуму аудиторський ризик під час перевірки страховика. Розроблення тест-таблиць програми аудиту системи обліку дасть змогу охопити перевіркою коло питань, зазначене на рис.

Запровадження цієї програми аудиту в практичній діяльності допомогло вирішити проблеми методичного забезпечення здійснення аудиторської перевірки та підвищення якості аудиторських послуг. Окрім цього, вирішення проблеми узагальненого методичного підходу до якісного та змістового наповнення аудиторського висновку страховика дасть змогу аудиторам зменшити ризики своєї діяльності.

За існуючим методичним підходом зазначено, що в аудиторські висновки за наслідками здійснення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних страховика рекомендовано залучати такі елементи [5]:

1. Назва аудиторського висновку.
2. Адресат відповідно до умов договору.
3. Основна інформація про аудитора (аудиторську фірму):
 - а) прізвище, ім'я та по батькові (найменування);
 - б) номер, серія, дата видачі та термін дії свідоцтва про внесення до державного реєстру аудиторських фірм та аудиторів, які одноособово надають аудиторські послуги;
 - в) інформація про всіх аудиторів, що брали участь в аудиторській перевірці: номер, серія, дата видачі та термін дії сертифіката аудитора; номер, серія, дата видачі та термін дії свідоцтва про внесення до реєстру аудиторів, які можуть проводити аудиторські перевірки фінансових установ; телефон, поштова та електронна адреса.

4. Основна інформація про страховика: повна назва; код за ЄДРПОУ; місце знаходження; дата державної реєстрації; основні види діяльності відповідно до установчих документів; чисельність працівників на звітну дату; номери, серії, дати видачі, термін дії ліцензій на здійснення страхової діяльності; кількість відокремлених підрозділів.

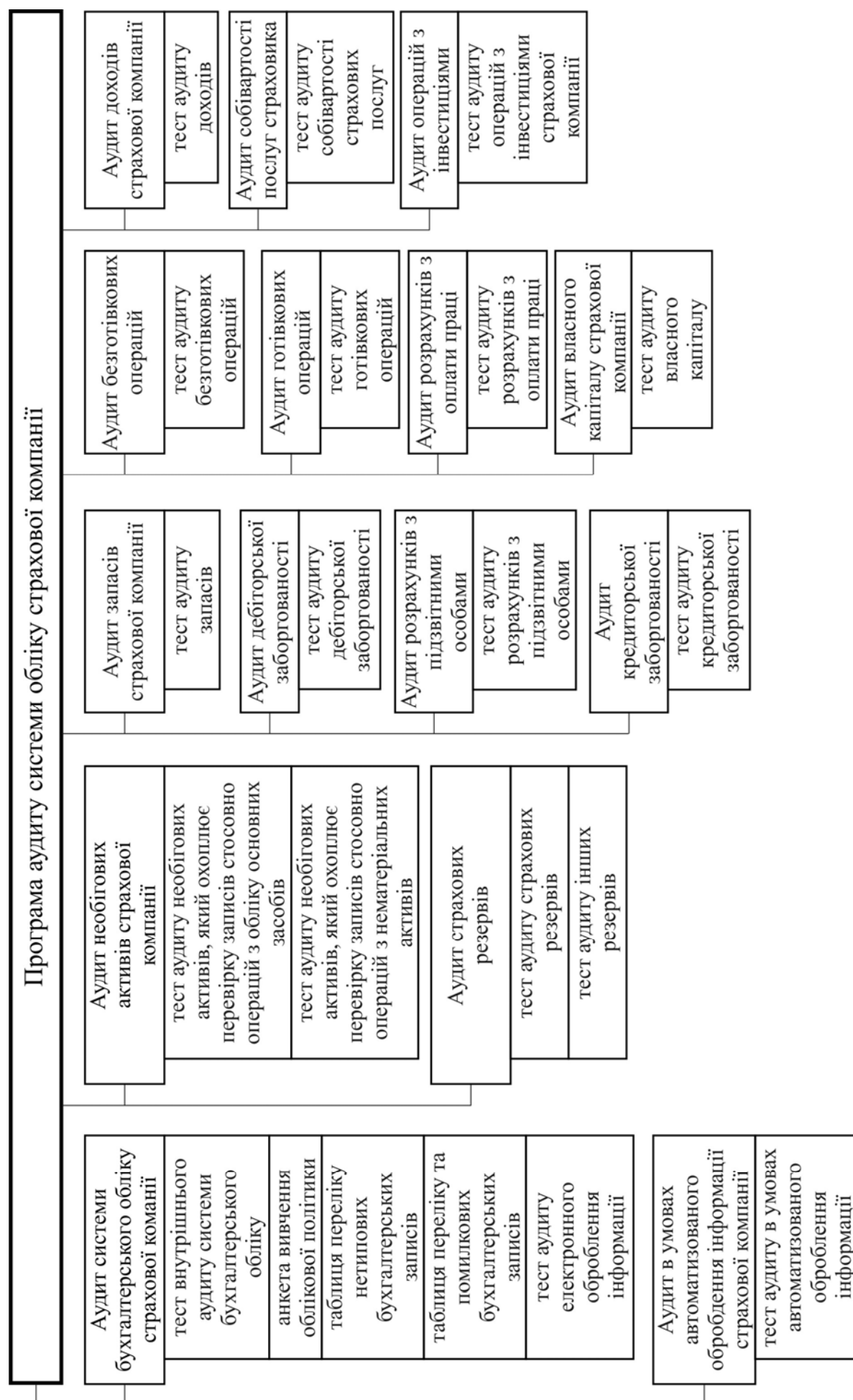

Рис. Структурні елементи програми аудиту системи обліку страхових компаній

5. Інформація про умови договору на здійснення аудиту: дата та номер договору; період, яким охоплено здійснення аудиту; дата початку та дата закінчення аудиту.

6. Опис перевіреної фінансової інформації.

7. Зазначення розподілу відповідальності управлінського персоналу страховика та відповідальності аудитора.

8. Параграф, що описує обсяг аудиторської перевірки (посилання на МСА, які застосовуються до аудиту, а також на ці рекомендації; перелік процедур, що виконані аудитором).

9. До аудиторського висновку за наслідками здійснення аудиту річної фінансової звітності, включати параграф, у якому висловлено думку аудитора з приводу того, чи фінансові звіти розкривають інформацію та відображають (або подають достовірно, в усіх істотних аспектах) фінансовий стан страховика, а також результат його діяльності, рух власного капіталу та рух грошових коштів згідно із застосовуваною концептуальною основою фінансової звітності.

У разі наявності обставин, за яких аудиторський висновок може бути модифікований, до висновку вводять параграф, який указує на такі обставини. Зазначений параграф може бути розміщений після параграфа, який містить думку аудитора (за наявності питань, що не впливають на думку аудитора) або перед таким параграфом (за наявності обставин, що впливають на думку аудитора).

10. До аудиторського висновку за наслідками здійснення аудиту річних звітних даних страховика рекомендується вводити параграф, що містить думку аудитора щодо відповідності кожної складової частини річних звітних даних вимогам Порядку складання звітних даних страховиків, затвердженого розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03.02.2004 № 39 із змінами та доповненнями, та інших нормативно-правових актів, на підставі яких вони складаються [6].

11. Дата аудиторського висновку.

12. Підпис аудитора.

13. Адреса аудитора (фактичне місце знаходження головного офісу).

Викладений вище загальний методичний підхід потребує удосконалення, оскільки не враховує специфіку діяльності страхових організацій.

Треба зазначити, що основними джерелами інформації аудиту фінансової звітності страхової компанії є загальноприйняті звітність та документи, які відображають особливості процесу страхування та перестрахування, тобто: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал; розшифрування дебіторської та кредиторської заборгованості; формування та використання страхових резервів; бізнес-план; головна книга; статистична звітність; реєстри фінансового обліку; документація з оформлення страхових виплат; первинні документи з операцій страхування, перестрахування.

Зокрема, у висновках зазначено: інформацію про аудиторську фірму, яка перевіряє суб'єкт аудиту, інформацію про суб'єкт аудиту із зазначенням переліку отриманих ліцензій; інформацію про умови та обсяги здійснення аудиту, відповідальність сторін аудиту, інформацію про результати викона-

ного аудиту (підтверджена інформація про активи і пасиви компанії та дані про доходи, витрати та чистий прибуток страхової компанії, чисті активи компанії, аналіз ліквідності та платоспроможності, прибутковість акцій, корпоративне управління).

За результатами здійсненого аудиту фінансової звітності страховики отримали аудиторські висновки, у яких підтверджено їх повноту і достовірність. Проте, оцінюючи ці аудиторські висновки з позицій якісного надання аудиторських послуг, доцільно розширити перелік питань, які будуть висвітлені в аудиторському висновку підтвердження фінансової звітності страховика.

Дослідження щодо структурних елементів аудиторських елементів аудиторських висновків, які ми виконали, не висвітлюють питання, які стосуються внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на об'єкт аудиту, не розкривають особливості діяльності філій компаній, не достатньо деталізовані статті балансу, відсутня інформація про управління фінансовими ризиками.

Враховуючи специфіку страхового бізнесу та наявний методичний підхід, практику аудиторських компаній та закордонний досвід надання аудиторських послуг доцільно запропонувати удосконалений методичний підхід до елементів аудиторського висновку про достовірність фінансової звітності страховика.

Запровадження запропонованого методичного підходу до складових елементів аудиторського висновку в практичній діяльності дозволило вирішити проблему підвищення якісного та змістового наповнення аудиторського висновку. Це дасть змогу істотно покращити системне наповнення аудиторського висновку та дасть змогу зацікавленим особам (власникам, партнерам та клієнтам як потенційним так і наявним) переконатись у надійності страхових організацій.

Теорія і практика дослідження якості надання аудиторських послуг свідчить, що під час підготовки аудиторського висновку важливе значення має ставлення аудитора до таких моментів:

- а) збір потрібних свідоцтв про об'єкт аудиту з метою визначення характеру аудиту, терміну його виконання і масштабу аудиторських процедур;
- б) підготовка висновків на основі зібраних свідчень.

Виходячи із практичної діяльності, аудиторській фірмі під час підготовки аудиторського висновку страхової компанії потрібно:

- здійснити перевірку достовірності початкових і порівнювальних показників фінансової звітності страховика;
- направити письмові запити для підтвердження відповідної інформації керівництву страховика і третім особам;
- ознайомитися з аудиторським висновком і письмовою інформацією про результати аудиту, підготовленими попередньою аудиторською фірмою;
- організувати направлення письмових запитів (від компанії попередній аудиторській фірмі щодо необхідної інформації);
- вимагати у разі потреби первинні документи, які належать до попереднього звітного періоду;
- відобразити у підсумковій частині аудиторського висновку усі виявлені істотні обставини щодо недостовірності початкових і порівнювальних показників фінансової звітності страхової компанії.

Чітке виконання зазначених процедур дасть змогу підвищити якість надання аудиторських послуг, тому, оцінюючи фактичний стан облікового процесу та фінансової звітності треба детально перевірити достовірність фінансової інформації, зокрема:

- узгодженість ідентичних даних балансу і фінансових звітів інших форм;
- правильність розрахунків фінансових показників;
- повноту охоплення усіх структурних підрозділів страхової компанії.

Це дасть змогу аудитору в процесі перевірки встановити відповідність даних кожної статті балансу (звіту) даним аналітичного обліку, обігам і залишкам (сальдо) синтетичних рахунків головної книги. При цьому потрібно з'ясувати, чи кожна стаття балансу проінвентаризована і підтверджена актами, довідниками.

Теорія і практика вивчення проблеми якісного наповнення аудиторських послуг визначає, що в обов'язковому порядку в аудиторському висновку розраховують та наводять показники абсолютної ліквідності, загальної ліквідності, фінансової стійкості, структури капіталу (табл.).

Табл. Показники фінансового стану страхової компанії

№ з/п	Показники	Формула розрахунку показника фінансового стану страхової компанії	Орієнтовне позитивне значення
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_1 = (\text{Грошові кошти} + \text{Грошові еквіваленти} + \text{Короткотермінові фінансові вкладення}) / \text{Короткотермінові зобов'язання}$	0,25-0,5
2	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	$K_2 = (\text{Грошові кошти} + \text{Грошові еквіваленти} + \text{Дебітори (непротермінові та реальні)} + \text{Запаси} + \text{Витрати}) / \text{Короткотермінова заборгованість}$	1,0-2,0
3	Коефіцієнт фінансової стійкості (платоспроможності або автономії)	$K_3 = \text{Власні кошти: Вартість майна (підсумок активу Балансу)}$	0,25-0,5
4	Коефіцієнт структури капіталу (фінансування)	$K_4 = (\text{Короткотермінова кредиторська заборгованість} + \text{Довготермінова кредиторська заборгованість}) : \text{Власний капітал}$	0,5-1,0

Інші показники розраховують та наводять у висновку за потреби, за рішенням аудитора.

Окрім зазначених вище показників фінансового стану страхової компанії, доцільно обчислити показник рентабельності активів, який визначають як співвідношення отриманого прибутку до загальної кількості активів без врахування нематеріальних активів та витрат майбутніх періодів. Визначення цього показника дасть змогу зробити висновок про перспективність фінансового стану страховика на найближчу перспективу, що є актуальним для сучасної економічної ситуації.

Отже, на підставі аналізу показників фінансового стану аудитор може зробити висновок про реальність та перспективи фінансового стану страховика і оцінити (за власною думкою) вірогідність його неперервного функціонування як суб'єкта господарювання.

На сучасному рівні теоретичних і практичних досліджень щодо річної фінансової звітності зазначимо, що ця інформація потрібна і широкому колу споживачів. Велика кількість споживачів фінансової звітності, що підтверджує аудитор, використовує її як основне джерело отримання доказової інформації про бізнес компанії, оскільки вона не має практичної можливості отримати потрібну додаткову детальнішу інформацію. Аудитор підтверджує фінансову звітність, що готується відповідно до:

- а) чинної в Україні інструкції зі складання фінансової звітності;
- б) міжнародних облікових стандартів (МОС);
- в) інших затверджених загальних вимог до фінансової звітності, яка має бути представлена її користувачам і розцінюватиметься як фінансова звітність.

Під час остаточного формулювання аудиторського висновку аудитор отримує аудиторські докази, що дадуть змогу йому виробити остаточну думку, яку буде покладено в основу аудиторського висновку.

Аудиторський висновок щодо надійності фінансової звітності дає її користувачам високу, але не абсолютну аудиторську гарантію. Здійснені дослідження показали, що абсолютна аудиторська гарантія недосяжна через такі причини: потрібність судження, використання вибіркового тестів, неповна гарантованість самої системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, а також те, що більшість наявних аудиторських доказів мають скоріше запевнювальний, аніж переконливий чи стверджувальний характер.

Незважаючи на те, що аудиторський висновок слугує основою довіри до фінансової звітності, для користувача це не може бути достатньою підставою для складення ним оцінки економічної стабільності страхової компанії в найближчому майбутньому або ефективності роботи його керівництва.

Хоч аудитор відповідає перед замовником аудиту за свій аудиторський висновок про фінансову звітність страховика, відповідальність за правильність підготовки і представлення фінансової звітності користувачам згідно з вимогами українського законодавства покладається на керівництво компанії. Здійснення аудиторської перевірки фінансової звітності підприємства не звільняє його керівництво від відповідальності за достовірність і повноту звітності.

Треба зазначити, що відповідальність за правильність та достовірність фінансових звітів несе керівництво компанії. Але, згідно зі ст. 25 Закону України "Про аудиторську діяльність", аудитор несе майнову та іншу відповідальність, визначену в договорі, відповідно до чинного законодавства за неналежне виконання своїх професійних зобов'язань [1]. На світовому ринку аудиту діє практика страхування професійної відповідальності та інших ризиків аудитора.

Одним із пріоритетним напрямків вдосконалення методики є якість аудиторських послуг, яка залежить від досвіду аудитора. Аудиторські послуги відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) надають як закордонні, так і вітчизняні аудиторські компанії [9].

Здійснені дослідження якості наданого аудиту показали, що найчастіше вітчизняна компанія надає аудиторські послуги в ширшому плані. Якщо між-

народна практика аудиту розуміє аудит у класичному змісті як інструмент фінансового контролю за допомогою незалежної перевірки бухгалтерської й фінансової звітності страховика, і, відповідно, надають першочергового значення констатації ситуації, що склалася у звітності клієнта, то вітчизняні ж компанії дають у ході перевірок консультації, виправляють помилки своїх клієнтів, усіляко намагаючись привести протягом року їхню звітність в прийнятний стан. Це дасть змогу аудитору, використовуючи нормативні акти, перевіряти правильність оцінки статей балансу та інших форм фінансової звітності страховика, дотримання компанією положень обраної облікової політики.

Теорія і практика показує, що діяльність аудитора регламентується Міжнародними стандартами аудиту (МСА), зокрема стандартом 200 "Мета та загальні принципи аудиторської перевірки фінансових звітів"[8].

Зазначимо, що у всіх методиках мета аудиторської перевірки фінансових звітів полягає в наданні аудиторіві можливості висловити свою думку стосовно того, чи відповідають підготовлені фінансові звіти в усіх істотних аспектах концептуальній основі фінансової звітності. Іншими словами, мета аудиторської перевірки фінансової звітності страхової компанії – незалежна експертиза для встановлення реальності та достовірності її, своєчасності і точності показників.

Важлива проблема для страховика – це проходження щорічного аудиту, який є обов'язковим відповідно до Закону України "Про страхування". Треба зазначити, що страховим компаніям сьогодні доводиться здійснювати дві аудиторські перевірки – одну на вимогу українського законодавства для підтвердження фінансових показників страхової компанії, іншу – на вимогу акціонерів – для підтвердження фінансової звітності за міжнародними стандартами [2, 3]. Аудитори повинні дотримуватися і положень "Кодексу етики професійних бухгалтерів", розробленого Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ). У ньому зазначено такі етичні принципи, як: незалежність, чесність, об'єктивність, професійна компетентність, конфіденційність [7].

Отже, внаслідок здійсненого дослідження, доцільно зробити низку висновків щодо особливостей аудиторської перевірки страхової компанії:

1. У ході аудиту в страховиків перевіряють як загальні питання, так і специфічні операції, характерні тільки для страхових організацій. До загальних питань відносять перевірку операцій з основними фондами, товарно-матеріальними цінностями й нематеріальними активами, дотримання трудового законодавства й розрахунків з оплати праці, розрахунково-платіжних і касових операцій, розрахунків з дебіторами й кредиторами та ряду інших.
2. Специфічні риси аудиту страховиків визначені характерними рисами страхових операцій, і як наслідок, наявністю спеціального страхового законодавства, відмінностей у веденні бухгалтерського обліку, складанні звітності, визначенні фінансових результатів й оподатковуванні.
3. З огляду на особливі вимоги до страховика (потреба отримання ліцензії, заборона на виробничу, торгово-посередницьку та банківську діяльність), насамперед, потрібно перевіряти наявність і відповідність законодавству документів, що підтверджують його право на здійснення страхо-

вої діяльності: статуту, свідоцтва про державну реєстрацію, ліцензію на здійснення страхової діяльності.

4. Особливості організації бухгалтерського обліку й звітності страховика повинні враховувати під час перевірки правильності застосування плану рахунків бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності страхових організацій.
5. Специфіка страхування зумовлює потребу утворення страховими організаціями спеціальних резервів. У ході перевірки встановлюють обґрунтованість і відповідність сформованих страхових резервів прийнятим зобов'язанням, дотримання умов розміщення (інвестування) страхових резервів, передбачених органом страхового нагляду.
6. Законодавством встановлено вимоги щодо забезпечення фінансової стабільності й платоспроможності страховика: особливої уваги від аудитора вимагає перевірка дотримання страховою організацією нормативного співвідношення активів і зобов'язань, вимог про максимальну відповідальність для окремого ризику.

Література

1. Закон України "Про аудиторську діяльність" № 3353-ХІІ від 22 квітня 1993 р. із змінами та доповненнями: станом на 31.01.2009. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" № 996-14. від 16.07.99 із змінами та доповненнями: станом на 31.01.2009. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Закон України "Про страхування" № 85/96-ВР від 07.03.96 із змінами та доповненнями: станом на 31.01.2009. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Закон України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" № 2664-ІІІ від 12.07.01 із змінами та доповненнями: станом на 31.01.2009. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
5. Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних страховика від 27.12.2005 р. № 5204 Із змінами і доповненнями, внесеними розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 12 жовтня 2006 р. № 6313.
6. Порядок складання звітних даних страховиків, затвердженим розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03.02.2004 № 39 із змінами та доповненнями.
7. Національні нормативи аудиту. Кодекс етики професійних бухгалтерів, розробленого Міжнародною федерацією бухгалтерів (МФБ). – К. : Вид-во "Основа-1999". – 274 с.
8. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики. – К. : Вид-во АПУ, 2004. – 1021 с.

УДК 336.71

Ст. викл. О.С. Червінська, канд. екон. наук;

студ. М.Р. Мокринська; студ. П.В. Матвійв – НУ "Львівська політехніка"

УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ ЛІКВІДНІСТЮ ЯК МЕТОД ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Розглянуто сутність фінансового менеджменту банку, банківської ліквідності, проаналізовано стратегії управління ліквідністю і запропоновано рекомендації щодо управління банківською ліквідністю.

Ключові слова: фінансовий менеджмент у банку, банківська ліквідність, стратегії управління банківською ліквідністю.